

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Pannenkoek!

Boogaart, R.J.U.

Citation

Boogaart, R. J. U. (2009). Pannenkoek!. *Vaktaal. Tijdschrift Van De Lvvv*, 22(1), 6-7.
Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/14629>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/14629>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Pannenkoek!

Een pannenkoek naar je hoofd krijgen is geen pretje, daarover geen discussie. Maar als het alleen maar het woord *pannenkoek* is? Is dat nou eigenlijk wel zo erg? Matthijs van Nieuwkerk verbaasde zich in *De wereld draait door* over de in zijn ogen overdreven reactie van Marco van Basten toen die bij het verlaten van het veld door een Ajax-supporter voor pannenkoek werd uitgemaakt. Van Nieuwkerk vond het ‘een mooi woord’ en tafelheer Hugo Borst was het met hem eens. In een latere uitzending van hetzelfde programma vielen andere gasten hen bij: ze hielden ‘best wel’ van pannenkoeken. Je ziet dat vaak, dat de rol van de ‘beschrijvende’, of letterlijke, betekenis van een woord schromelijk wordt overschat. De supporter had immers niet de bedoeling om Van Basten vanaf de tribune mee te delen dat hij ‘best wel lekker’ was – vooral in combinatie met kaas en spek. Integendeel, hij wilde Van Basten beledigen en hij slaagde daar zichtbaar in. De originele, letterlijke betekenis van een woord dat als scheldwoord wordt gebruikt, doet er helemaal niet zoveel toe.

En dan nog: het is misschien niet zo erg om de smaak van een pannenkoek te hebben, maar wat te denken van het uiterlijk en het intellect?

Schelden is een daad van agressie, toch een beetje als het gooien van een echte pannenkoek, en wie uitgescholden wordt, voelt zich beledigd. Dat is niet ‘overdreven’, dat is een geval van succesvol verlopen communicatie: de bedoeling van de spreker wordt herkend. Als die spreker wil beledigen kan hij daarvoor in principe elk woord gebruiken. Proef op de som: sla uw Van Dale open op een willekeurige pagina, kijk wat het eerste zelfstandig naamwoord is dat u tegenkomt en schreeuw dat woord vervolgens op agressieve toon uw buurman toe; niet het woord doet het ‘m, maar uw toon en gezichtsuitdrukking. Als uw buurman ‘overdreven’ reageert, moet u niet bij mij zijn maar bij Van Nieuwkerk.

Het is natuurlijk wel waar dat sommige woorden sterker als beledigend worden ervaren dan andere – maar met een beetje geluk heeft u dat al gemerkt in het buurman-experiment – en dus een grotere kans hebben om een conventioneel scheldwoord te worden. Met het woord *homo* is dat intussen al lang en breed gebeurd – een paar jaar geleden stond het nog met stip op nummer vier als scheldwoord voor mannen na *lul*, *eikel* en *klootzak*, maar het zou me niks verbazen als *homo* intussen, zeker op lagere en middelbare scholen, alle mannelijke

geslachtsdelen op de lijst heeft ingehaald. Het staat alleen nog niet als scheldwoord in het woordenboek vermeld. Zoals u vast weet, was dat laatste in 2007 voor een politierechter reden om een Eindhovenenaar te ontslaan van vervolging. Het ging hier om een al even succesvol geval van communicatie als tussen supporter en Ajax-coach: de man wilde door het roepen van *homo!* een agent uitschelden en die voelde zich vervolgens inderdaad 'in zijn eer aangetast'. Volgens de rechter kon dat laatste eigenlijk niet want die had Van Dale erop nageslagen en daarin is *homo* alleen maar een afkorting van *homoseksueel* en dus een volstrekt neutrale aanduiding van iemand met een welbepaalde seksuele geaardheid. Geen scheldwoord. Net zoiets als een pannenkoek dus. De homo-roeper was eigenlijk maar een mietje: als hij serieus had willen schelden, had hij *vieze homo!* of *vuile homo!* moeten roepen, aldus de rechter. Maar dat was dan wél strafbaar geweest, dus eigenlijk doe je het nooit goed. Je hoeft natuurlijk geen taalkundige te zijn om te zien dat deze uitspraak onzinnig was en die werd dan ook al gauw gecorrigeerd – zelfs minister Ter Horst bemoeide zich ermee.

Toch is de homo-kwestie een stuk ingewikkelder dan de pannenkoek-kwestie. Dat bleek toen de uitspraak uit Eindhoven op verschillende internetforums door homo's zelf enthousiast werd ontvangen. Immers, het is helemaal niet erg om homo te zijn en dus kan *homo* geen scheldwoord zijn. Eigenlijk dezelfde redenering als die van de politierechter. De fout in die redenering is natuurlijk dat *homo* al lang een behoorlijk algemeen scheldwoord *is*, en daar kan helaas geen rechter of woordenboek wat aan doen. Dat de man *homo* als scheldwoord had gebruikt, gaf hij bovendien zelf toe. (Hij moest wel. Waarom zou hij midden in de nacht aan een passerende agent een neutrale mededeling doen over diens mogelijke seksuele geaardheid?) Er was dan ook geen enkele reden om blij te zijn met de uitspraak. Als de rechter dan toch een politiek-correcte uitspraak had willen doen, dan had hij de boete eigenlijk nog beter kunnen verdubbelen dan kwijschelden: door het gebruik van *homo* als scheldwoord had de man niet alleen een agent in functie beledigd, maar tegelijkertijd een complete seksuele minderheid.

Dat een rechter zijn vonnis motiveert met een verwijzing naar Van Dale getuigt van weinig inzicht in taal en in de aard van woordenboeken. In het geval van *homo* had de politieagent in eerste instantie simpelweg de pech dat de laatste druk van het woordenboek het gebruik van *homo* als scheldwoord (nog) niet expliciet noemt. Maar je kan ook omgekeerd pech

hebben. Zoals de Vereniging tegen de Kwakzalverij, die al jarenlang in een juridische strijd is gewikkeld met de alternatieve arts Maria Sikesz. Die was door de vereniging op een lijst gezet van 'de grootste kwakzalvers van de twintigste eeuw', op de zevende plaats. Sikesz was, zacht gezegd, niet blij met die notering. Niet dat ze vond dat ze een hogere positie verdiende. Ze ontkende dat ze een kwakzalver is, voelde zich aangetast in haar 'goede naam' en eiste rectificatie. In eerste instantie werd zij door de Amsterdamse rechtbank in het ongelijk gesteld, maar in hoger beroep trof Sikesz een rechter die Van Dale niet alleen in de kast had staan maar daarop ook zijn vonnis baseerde. Volgens het woordenboek is een kwakzalver iemand die 'nutteloze middelen toepast ter genezing van de een of andere ziekte (...) 'dan wel, en Van Dale noemt dit 'figuurlijk gebruik', 'iemand die het publiek wat op de mouw wil spelden'. Dat laatste is natuurlijk zonder meer een belediging en het eerste was volgens het Gerechtshof niet van toepassing: de therapie van Sikesz was niet 'nutteloos' want verschillende van haar patiënten hadden aangegeven dat ze zich na de behandeling beter voelden dan daarvoor. Ergo: mevrouw Sikesz is geen kwakzalver en mag door de vereniging niet zo genoemd worden.

Terwijl *homo* in Van Dale geen negatieve kwalificatie is, is *kwakzalver* dat volgens het woordenboek eigenlijk altijd wél. Het gerechtshof voegde daar nog aan toe dat de tweede, figuurlijke betekenis de meest gangbare is en dat voor de meeste mensen *kwakzalver* zo iets betekent als 'oplichter'. Ik denk eigenlijk dat het gerechtshof op dat laatste punt gelijk heeft, en dat *kwakzalver* sowieso een belediging is, maar de Vereniging tegen de Kwakzalverij bestrijdt dat. Volgens de vereniging is *kwakzalver* niet altijd een scheldwoord – in hun eigen definitie van het woord stellen ze expliciet dat het 'geen beschuldiging van kwade trouw of oplichting inhoudt'. Je zou dus van iemand als mevrouw Sikesz moeten kunnen zeggen: 'ze is een kwakzalver, maar ze is van goede trouw'. Taalkundig gezien lijkt die uiting me in orde, maar dat je daarin het tegenstellende voegwoord *maar* moet gebruiken laat juist wel zien dat het woord *kwakzalver* van zichzelf toch al het idee van kwade trouw oproept. Natuurlijk wel minder sterk dan een woord als *oplichter* want 'ze is een oplichter maar ze is van goede trouw' is een echte tegenspraak.

Dat de Vereniging tegen de Kwakzalverij niet de goede naam van mevrouw Sikesz aantast door haar aan te duiden als *kwakzalver*, is moeilijk vol te houden. Een kwakzalver is nu eenmaal geen *homo* of een pannenkoek: het woord kent eigenlijk helemaal geen neutraal

gebruik. Waarom zou je anders een vereniging *tegen* de kwakzalverij in het leven roepen? Vervang *kwakzalverij* in de naam van de vereniging door *homoseksualiteit* of *pannenkoekenhuizen* en u zult zien wat ik bedoel. De kwestie is interessant en ingewikkeld – en in mei van dit jaar in een cassatieprocedure door de Hoge Raad weer terugverwezen naar het gerechtshof van Den Haag – maar laat vooral het beperkte nut zien van een woordenboek in de rechtszaal. Het zou daar immers beter kunnen gaan over de vrijheid van meningsuiting of over de toetsbaarheid van de claims van Sickesz dan over de vraag wat Van Dale nou eigenlijk precies met ‘nutteloos’ bedoelt. Zoals de homo-kwestie ook al liet zien, is het woordenboek bedoeld noch geschikt om als jury dienst te doen. Rechtspraak is geen spelletje Scrabble.

Dat *pannenkoek* een relatief onschuldig scheldwoord is, moeten we nu wel met Van Nieuwkerk en Borst eens zijn. Het is erger om een homo te zijn dan een pannenkoek, zal ik maar zeggen. (Zoiets heet dan ‘cultuurbepaald’, maar ik geef het u te doen een cultuur te vinden waarin het omgekeerde het geval is.) Dat neemt niet weg dat de opmerking over de overdreven reactie van Van Basten blijkt geeft van hetzelfde misverstand over taalgebruik dat ook in de hoogste regionen van onze rechtspraak blijkt te leven. En niet alleen daar trouwens: ook de suggestie van bisschop Muskens dat we God net zo goed Allah kunnen noemen omdat die twee woorden toch hetzelfde betekenen valt terug te voeren op een vergelijkbaar onbegrip van wat ‘betekenis’ is en hoe taal werkt.

Om het inzicht in taal en taalgebruik te vergroten kunnen we in het onderwijs beter onze tijd besteden aan een discussie over wanneer *pannenkoek* een scheldwoord is dan aan de vraag waarom je een pannenkoek eigenlijk moet spellen als een *pannenkoek*.